

no 'n *duptis*», «fins el feyen *duptar* de sa suficiència», Pons i Mass. (*Auca de la P.*, 47, 42). I per tot. —⁵ Notem: «molts han volgut considerar a Jesús com a un filòsof — i han *dubtat* de que ho fos», Ruyra, *O. C.*, 954a. —⁶ *El País del Pler*, 963b, 963a. En aquest cas una primera versió portava «el dubte sol, crema», estil evidentment defectuós. Seria potser la sollicitud d'evitar-ho allò que l'impehí a adoptar l'altra construcció? Hi reincidiria llavors en la columna següent i en *La Parada*; fins es podria imaginar que després, cercant de justificar-s'ho, hi busqués un matís distintiu, i que el suggerís al seu amic Fabra (no hi ha dubte que els memorials que havíem vist enviar-li de vegades influïen molt en aquest). Reconequem que estem fent meres suposicions, però és certa la propensió de Fabra a «aprofitar» tals duplicats amb mires a distincions de matís. —⁷ Altrament no en sé altres casos en Vayreda i tinguem en compte que aquesta novella la va escriure ja en el llit de mort i es publicà pòstuma. —⁸ Verificada la lectura en el ms. es llegeixen les lletres de *cōdubi*, clares del tot totes elles, llevat de la *c* i la *b* que tanmateix es llegeixen. —⁹ Todesco suggereix un sentit una mica diferent fundant-se en una etimologia fonèticament impossible, i no entenent prou el context; amb raó la rebutja *AlcM*, que tampoc s'ho explica.

DUC, I (dignitat nobiliària), pres del fr. ant. *duc* id., i aquest, del ll. *dūx*, *dūcis*, 'guia, conductor', que en el Baix Imperi romà va aplicar-se a dignataris de les províncies que ocupaven un alt càrrec cívico-militar, i ja en els últims temps carolingis i primers capètics tendia a pendre el sentit feudal dels temps posteriors. □ 1.ª doc.: S. XIII.

Apareix llavors ja tant en el sentit de jerarquia feudal com en el llatí de 'cap, capítost', que és el que tenim en les *VidesR*, on ve a ser l'equivalent de 'general, capità general': «En Baradach, qui era *duc* del rey de Babilònia, volc anar fer batalla contra ls juseus ---» (passim en el f° 231r2, traduïnt el ll. *dux*, p. 708). L'altre apareix des de Lull: «príncep ha la primera intenció a ésser emperador, rey, *duch* ---» (*Gentil*, 373); sovint en JoMartorell: «lo qual se nomena comte Claros de Clarença --- que és vengut ara novament ab lo *duch* de Clarença», «tots los *duchs*, comtes e matquesos que allí s trobaren, menjaren en la taula ab ell», «hi ab ell tots los *duchs* e grans senyors se atendaren allí prop de la montanya», «Stephanía --- filla del ihustre príncep Rubert, *duch* de Macedònia» (Ag. I, 168; II, 33; II, 98; II, 191).

Des del francès, on ja es troba c. 1100, el mot *duc* va passar al cat. *duc* i al cast. i port. *duque* (l'italià va rebre *duca* per conducte del grec bizantí). Si en les llengües hispàniques hagués vingut directament del llatí, s'hauria convertit en **duu* en català (o si hagués passat per via hereditària **dou*), i en **duz* en castellà i portuguès (és fantàstic el ll. vg. **dūcu* que suposa arbitràriament *AlcM*). En canvi en francès, on subsistia antigament la declinació en dos casos, era

natural que del cas subjecte *dux* (= *ducs*), de forma semiculta, es vagi extreure el cas complement *duc*; el manlleu s'explica per la importància europea de la França carolíngia. *Dux* és variant llatinitzant, aplicada a Venècia.

DERIV.: *Duquessa* [Muntaner; en l'*InuLC* 1358, i *duguessa* 1333]. *Ducal* [mj. S. xv]: «per ço com som tramesos a la tua *ducal* senyoria de part de nostre virtuós capità», JoMartorell (Ag. II, 104). *Ducat* [1344, *Ordin. Pal.*; *dugat*, *VidesR*, veg. el gloss., i Lull]: «has viles ni castells, comdats ni *dugats*?» (*Blanq.*, *NCl.* III, 51.3); forma que tingué més extensió en oc. i particularment en el Bearn: «l'exercici e guoerre deu *dugat* de Guiaigne», a. 1295 (*Cart. d'Osau*, 64.25); *Font deu Dugat* prop de Morlaas en el Prat-Long, prenent nom d'una institució, a manera de priorat, d'aquella ciutat, que li donaven aqueix nom; com a nom d'una moneda [1386; JoMartorell: «la senyora li donà un diamà de vàlua de 25 *ducats*»]; en moneda catalana valia 4 sous, en la castellana valia «dotze reals catalans, y lo real 24 diners, dos sous», OPou (*ThPu.*, 120, 139). A la Grècia catalana en lloc del nom de l'Estat anomenat *ducat* es deia *ducam* —lo *ducam* de La-Pàtria, a. 1381, i passim en Rubió, *Diplomatari de l'Or. Cat.*, 548 — un **ducamen* format com *regimen* o *regalimen* > *reialme*.

Arxiduc [S. XVII]; *arxiduguessa*; *arxiducal*, *arxiducat*.

DUC, II, 'ocell de presa', nom comú amb oc. ant. i fr. *duc*, i alt-it. *dugo*: com que és així mateix *dugo* a les comarques meridionals del Principat, mentre que diuen *bufo* o *búfol* (*brúfol*) en valencià, *bufo* en aragonès i castellà antic (avui *bubo*), *gufo* en italià, *bufo* o *bubo* en llatí i *bovo* en certs parlars catalans, no és versemblant separar l'etimologia d'aqueixes diverses formes segons les variants de la consonant inicial i de la interna, sinó que probablement ve tot plegat d'una mateixa base onomatopèica, on alternen diverses variants consonàntiques, amb un vocalisme comú; més que més existint des d'antic *bub*, *bum* i formes semblants amb el mateix sentit en àrab, en bereber i altres llengües (al. *ubu*); en català, però, i en les llengües de França, el nom degué ser adaptat per la gent al nom del duc nobiliari, a causa de la preeminència corporal del duc en comparació amb el musul, l'òliba, el cabrer i els altres ocells nocturns semblants. □ 1.ª doc.: *duc*, 1507, «animal conegut: *bubo*, *-onis*», Busa-Nebrija C2.6.9f.: «*duc*: *bubo*, *-onis*», OPou (*ThPu.*, 44); *bubó*, mj. S. xv, *Curial*.

El *duc*, de vegades també dit *gran duc*, el *Bubo maximus Brebm* (Sallent, *BDC* x, 70; Serradell, *Sota Terra Cl. Munt.* I, 128; 1890, *DAG.*), és el nom que m'és ben conegut de la major part del Principat, i especialment de tot el Pirineu: des de l'Alta Garrotxa, passant per l'Alt Cardener (la Coma, 1964), a tot l'Alt Pallars: Valls Ferrera i Cardós, Vall d'Assua, rodalia de Sort, alt Flamicell (1932-64); sovint anomenen el *Bosc del duc*, la *Font del duc*, i encara més lo *Forat del duc* (nom de diversos avencs, un a Llessú, p. ex.),